

תולדות ב

קרבנות הם עיקר בביהמ"ק, וכן מובן היטב זה שהתיבות "אשר ברכו ה'" מרמזות לביהמ"ק הבנוי ומשוכלל לעת"ל, דהרי בנינו ושיכלולו של ביהמ"ק דלעיתיד זהו תכלית ברכתו של הקב"ה:

אבל זה שביהמ"ק בחורבנו מרומז ב"שדה" אינו מובן. גם חורבנו של הבית באופן זה או אחר מאי נפק"מ כאן? ועוד ד"שדה תחרש" ה' לאחר חורבן (שריפת) ביהמ"ק והוא ענין בפ"ע.

ב. ויובן כ"ז בהקדים משארוז"ל (הובא בפירש"י) עה"פ שלאחרי ה'

א. בפרשתינו: מסופר, שקודם ש' נתברך יעקב אבינו בברכת "ויתן לך האלקים וגו'" — אמר יצחק אבינו, בתור הקדמה, "ראה ריח בני כריח שדה אשר ברכו ה'".

וארוז"ל על פסוק זה בספרי: "וכן אתה מוצא ביצחק שראה אותו (הבי"המ"ק) בנוי וראה אותו חרב וראה אותו בנוי ומשוכלל לע"ל. ראה ריח בני — הרי בנוי, [ריח] קאי על הקרבנות (שענינם "ריח ניחוח") שהק' ריבו בביהמ"ק, ו"בני" פירושו "בנוי" [כריח שדה — הרי חרב] כמ"ש: "ציון שדה תחרש" אשר ברכו ה' — הרי בנוי ומשוכלל לע"ל".

ולכאורה אינו מובן: איך אפשר לומר שכל ג' הדברים הנ"ל שראה יצחק הם הקדמה לברכה שברך ליעקב — ובפרט שאחד מהם הוא ביהמ"ק בחורבנו שסיבת החורבן הוא "מפני חטאינו כו' יד שנשתלחה במקדשך" * — ואיך יתכן שגם זה (שתוכנו היפך הטוב והברכה) יהי' הקדמה לברכה?

גם צ"ל טעם הדבר שחורבנו של ביהמ"ק מרומז כאן ב(תיבת ו) ענין "שדה" (שהוא רק ע"פ מש"כ "ציון שדה תחרש" *); זה ש"ריח בני" מרמז לביהמ"ק בבנינו, מובן — כי הקרבנות ענינים "ריח ניחוח" כנ"ל וה'

(1) כז, כז.

(2) ברכה לג, יב.

(3) מיכה ג, יב.

(3*) תפלת מוסף דיו"ט.

(4) וגם בפסוק זה — לכאורה "שממה" הוא חורבן יותר מאשר "שדה". וכמו ש' מצינו לשון זה בנוגע לחורבן בכ"מ.

(5) ובפרט ע"פ מש"כ הרמב"ם (ריש הל' בית הבחירה): "מ"ע לעשות בית לה' מוכן להיות מקריבים בו הקרבנות, ד' תכלית ביהמ"ק הוא, להיות מקריבים בו הקרבנות". (ודלא כרמב"ן ר"פ תרומה. אבל עיין השגותיו בסהמ"צ מ"ע לג וראה לקו"ש ח"ד ע' 1346).

(6) ב"ר פס"ו, ג.

(7) ההכרח לפי זה ע"פ פשוטו של מקרא הוא — יתור הוא"ו ("ויתן"); ואעפ"כ מביא רש"י פ"י ב' ודוקא עליו כותב שהוא "ולפי פשוטו" — מפני ה' קושיא שבפנים: מה חסר בהנתינה הרא' שונה [דאפ"ל כפי השפ"ח, שהפ"י הוא דאם תפסק הברכה מפני החטא יחזור ויתן — דהרי מפורש אח"כ (שם, מ) היפכו "והי' כאשר תרד ופרקת עולו מעל צואריך"; ואין לומר דיצחק אמר כן (וחזר מאמירתו הקודמת) מפני בקשת עשו "ברכני גם אני אבי גוי ויבך" (שם, לח), אבל ה"ויתן" ה' כולל גם אם יחטא — דאם יש כאן חרטה הרי ה' יכול לברכו גם בשאר הברכות, אף שהן גביר שמתו לך ואת כל אחיו נתתי לו לעבדים ודגן ותירוש סמכתי"ו (שם, לו)].

ואפילו את"ל גם בהברכה דלמעלה הגבלה ו(במילא) הוספה "יתן ויחזור ויתן" — זה יתכן כשהנידון הוא בברכה פרטית לאיש פרטי (ע"ד ברכות השבטים ע"י יעקב אבינו ומשה רבינו, שע"ז נאמר ¹¹ "איש אשר כבדוהו ברכ אותו"), דמצד הגדרתה כברכה פרטית למתברכים פרטים מקום להוסיף עוד ענינים בברכה עצמה או לצרף בה עוד מתברכים. משא"כ בנדו"ד הלא המתברך הוא יעקב אבינו, שהוא כולל את כל ה"נשמות כולם (כידוע ¹² בענין "שופרי" דיעקב אבינו מעין שופרי דאדם ה"ראשון" ¹³); וגם הברכה ה"ה כוללת את כל הטוב דכל סדר ההשתלשלות:

"מטל השמים ומשמני הארץ"; ובפרט שזהו "מטל השמים" — הגעלה וה"משובח בשמים (כידוע ¹⁴ מעלת טל על מטר), וגם "משמני הארץ", ה"מובחר שבארץ — וא"כ מהו זה ש"יחזור ויתן" עזה"פ ¹⁵?

הקדמה: ויתן לך האלקים גו' — "יתן ויחזור ויתן", דלכאורה קשה:

מה חסר בנתינה הראשונה ("יתן") אשר משו"ז ברכו בנתינה נוספת ("ויחזור ויתן")? — דבשלמא כשה"נתינה היא מיד ברו"ד, הנה גם אם היא מתנה גדולה ומרובה ¹⁶, בכ"ז היא מוגבלת (שהרי הנותן הוא מוגבל) ולכן יתכן להשלימה ולהוסיף עלי' בנתינה אחר נתינה ¹⁷; משא"כ בענינו, כש"הקב"ה הוא הנותן, הרי בודאי שגם נתינתו הראשונה מחסדי ה' ¹⁸ שלימה היא ובלי גבול — כמו שהוא יתברך הוא בל"ג ובתכלית השלימות — וא"כ מה ניתוסף ב"יחזור ויתן"?

ואעפ"כ הפי' הראשון הוא "יתן ויחזור ויתן", כי לפי פ"י ה' קשה: מהו ההמשך ד"ויתן לך גו'" למ"ש לפניו אשר ברכו הו"י (משא"כ אם ה" כתוב אשר נתנו ה'").

נמצא דפי' הא' מתקבל יותר מצד המשך ותוכן הכתובים, ופי' ה' מצד פ"י התיבה ולכן ה"ז פ"י השני, אבל דוקא הוא "לפי פשוטו" (של התיבה).

וגם עפ"י "ינה של תורה" שבפרש"י קשה לפי' ה' (שבא בהמשך למ"ש לפניו) — כי מתחלה כתוב "ברכו הו"י", וכאן כתוב "ויתן לך האלקים".

(8) וכמרו"ל (ב"ב נג, א) כל הנותן בעין יפה נותן.

(9) וגם כשהנתינה היא למעלה מהגב"ל ות' ובלי אדח"ק (אנה"ק ס"י) "אינו נותן גבול ומדה לנתינתו" כ"א מתנהג "בחסדי ה' שהם בלי גבול ותכלית" — אפשר להוסיף עלי', כי אי"ז בל"ג באמת (להעיר מהמבואר בכ"מ בדא"ח בענין "בכל מאדך", מאד שלך, ובפשטות הוא: נתינה הא' "כל אשר לאיש יתן" (ראה אגה"ק שם), נתינה ה' — בדוגמת "לח עלי" (ביצה טז, ב. וראה אור תורה להה"מ בסופו). [וכצ"ל בהרי"ד התהודות ש"פ בראשית תשל"ג, שזהו תורת הה"מ (ולא הבעש"ט)].

(10) ראה אגה"ק ס"י, זכ"מ.

(11) ויחי, מט, כת. ומובן שעד"ז הוא גם בנוגע ברכת משה להשבטים. ואף שפרש"י "יכול שלא כללן כולם ככל הברכות ת"ל ברך אותם" — הרי אין הפי' שהם ברכות כלליות (שע"ז הרי אין רא"י ממש"ג "ברך אותם"), כ"א שבברכות פרטיות אלו ברך את כל אחד ואחד מהשבטים (והחילוק ביניהם הוא מהו העיקר בכאוי"א, או ע"ד פרש"י (ויצא לא, יח) שקנה מצאנו).

(12) אגה"ק ס"ז. וראה לקו"ש חיד ע' 1051 הערה 18.

(13) ב"מ פד, א. וח"א לה, ב.

(14) ראה תענית ג, ב. לקו"ת פ"י האזינו. (15) אין לומר שהכוונה ב"יתן ויחזור ויחזור ויתן" היא להב' פירושים שב"מטל השמים ומשמני הארץ וגו'": (א) כפשוטו; (ב) "מטל השמים זו מקרא ומשמני הארץ זו משנה דגן זו תלמוד תירוש זה אגדה" (ב"ר פס"י, ג) כי גם לפי פשוטו צ"ל ב' ענינים ב"ויתן".

טיפה" היא מדריגה נעלית מאד ב־
קבלת וקליטת החכמה [אשר לכן ר"א
בן הורקנוס, במעלה זו, הוא מכריע
את כל חכמי ישראל, כולל גם ר"א
בן ערך ²⁰], מ"מ החכמה במקבל היא
מוגבלת — לא יותר (אף שגם לא
פחות) ממה שקיבל מרבו; משא"כ מי
שהוא "כמעין המתגבר", להוסיף חכמה
בכח עצמו, הרי יש בכוחו להתגבר
יותר ויותר בלי הגבלה ²¹.

אמנם גם מעלתו של תלמיד זה
שהוא "כמעין המתגבר" בכח עצמו,
היא תוצאת ופעולת ההשפעה של הרב,
דהרי תפקידה ותכליתה של השפעה
אמיתית היא גם בזה, שהרב המשפיע
"מעמידו (את התלמיד) על רגליו"
שיוכל להמציא ולחדש בכח עצמו —
ונמצא שגם חידושיו אלו יסודותם ב־
השפעת הרב [וכמובן גם מסגנון ה־
משנה, שבה נמנה השבח "כמעין ה־
מתגבר", שבאה בהמשך ובקישור לזה
ש"חמשה תלמידים היו לו לר"י בן
זכאי", שגם מעלה זו היא תוצאת
היותו תלמיד ריב"ז].

ד. עד"ז הוא גם בההשפעה מל־
מעלה ע"י הברכה הנ"ל: מלבד ה־
השפעה עצמה יש בה גם העילוי וה־
יתרון, שפועל במושפע "ומעמידו"
בדרגה כזו שיוכל לנצל את ההשפעה
בכח עצמו ²². וזהו "יתן ויחזור ויתן":

(20) ראה במפרשי המשנה שם (רע"ב
ותיו"ט) דלא פליגי ומר אמר חדא ומר
אמר חדא.

(21) ולכן נקרא "כמעין המתגבר" כי
אמיתית ענין הגבורה הוא בל"ג, וכידוע
בענין "גבורות גשמים".

(22) ע"ד תורת הבעש"ט (גדפס בקובץ
מכתבים א. בסו"ס תהלים אהל יוסף יצחק
ע' 193. היום יום כה אלול): "התחדש
השביעי . . הקב"ה בעצמו מברכו . .

וגם צ"ל מהו אומרו "ויתן לך
האלקים" — והלא ענין הברכה הוא
משם הוי"ו ¹⁹, שהוא בחי' הרחמים,
ולא שם אלקים שענינו דין וצמ"ח
צום ²¹?

ג. ויובן כ"ז ע"י משל מהשפעת
הרב לתלמיד, דאפ"ל בזה שני אופנים:
א) שהתלמיד הוא רק מקבל שכל הרב
— דהיינו שאפילו אם קבלתו היא
באופן הכי נעלה ועד להתעצמות ב־
שכלו של הרב ¹⁸, בכ"ז אין השפעה
זו פועלת בהתלמיד לחדש בזה בכח
עצמו.

ב) שהתלמיד מקבל את כל שכל
הרב ובאופן נעלה כ"כ, עד שפועל בו
גם היכולת להוסיף ולחדש בזה בכח
עצמו.

וכמבואר חילוק זה במשנה דאבות ¹⁹,
בתלמידיו של ריב"ז, שר"א בן הור־
קנוס הוא "בור סוד שאינו מאבד
טיפה", דרגא הכי נעלית באופני ה־
קבלה של החכמה עצמה; ור"א בן
ערך הוא "כמעין המתגבר", היינו
שהוא מוסיף ומחדש בכח עצמו.

ומובן שבאופן השני של ההשפעה
יש יתרון מעלה לגבי זה של הראשון,
וכמפורש שם במשנה: "אם יהיו כל
חכמי ישראל בכף מאזנים ואליעזר בן
הורקנוס אף עמהם ור"א בן ערך בכף
שני" מכריע את כולם". והטעם פשוט:
עם היות ש"בור סוד שאינו מאבד

(16) וכמ"ש (נשא ו, כד) "יברכך הוי'
וישמרך".

(17) ראה שעה"ה פ"ו ואילך. וכן
הוא גם לפי פשוטו של מקרא — ראה
פרש"י ר"פ בראשית.

(18) ע"ד מרז"ל (ע"ז יט, א) עה"פ
ו"בתורתו יהגה" שנקראת על שמו".

(19) פ"ב מ"ט (לגידת אדה"ז בסידור).

ועכ"ז, גם עבודת הבע"ת, אף שהיא בכח עצמו, גם היא השפעה מלמעלה; הכח להתעורר מעצמו לשוב בתשובה, ניתן מלמעלה.²⁶

והנה כמו שנת"ל, בהמשל דרב ותלמיד, דיש יתרון מעלה בבחי' "כ" מעין המתגבר" לגבי בחי' "בור סוד שאינו מאבד טיפה", עד"ז יש יתרון מעלה בעבודת בע"ת לגבי עבודת ה" צדיקים. והו' משארו"ל²⁷: "במקום שבע"ת עומדים צדיקים גמורים אינם יכולים לעמוד שם". ומובן, שגם תוכנו של יתרון זה הוא ג"כ ע"ד הנ"ל (במשל דרב ותלמיד): כשם ש"כמעין המתגבר" מעלתו בזה הוא שהוא בבחי' בל"ג (משא"כ "בור סוד") כמור"כ מעלתם של הבע"ת הוא בבחי' ה" בל"ג²⁸ שבעבודתו, וכידוע דעבודת הצדיקים היא בהדרגה מסודרת, ב" עילוי אחר עילוי, משא"כ עבודת הבע"ת שפורצת כל הגדרים והגבלות ועליתו שלא בהדרגה: בשעתא חדא

הקב"ה יתן לו כל ההשפעה עצמה (וג"ז דבר שלם הוא וכמו בור סוד שאינו מאבד טיפה); "ויחזור ויתן" את היכולת להתגבר בכח עצמו ב" השפעה זו [וגם זה "ויתן", שניתן מהקב"ה, כנ"ל, חלק מההשפעה²⁹].

ה. שתי מדריגות אלו ("בור סוד שאינו מאבד טיפה" ו"כמעין המתגבר") ישנן גם בעבודת האדם, והן: עבודת הצדיקים ועבודת הבע"ת. ה" צדיק הולך בדרך ישרה ועובד את הו' בעניני תומ"צ כפי שנתנו ונש" פעו מלמעלה, והוא כלי הראוי לקבל כל ההשפעות העליונות שע"י תומ"צ; הבע"ת עבודתו היא שמהפך את ה" זדונות לזכויות³⁰, דהיינו שהוא עובד את הו' באופן דאתהפכא, להפוך ה" ענינים שיהיו לא כפי שנתנו מלמעלה³¹. לפי הסדר המסודר בעבודת הבירורים א"א לברר ולהעלות את הדברים שהן מגקה"ט לגמרי, כ"א לדחותם בדרך דחי' דחי' — אבל ע"י העבודה בכח עצמו דתשובה³² מברר ומעלה גם את הזדונות עד שנעשו זכויות³³.

ב. "הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים" — ועבודת בע"ת היא בעיקר בקו היראה.

(28) וכמ"ש (ירמ' ג, יד) "שובו בנים שובבים נאם ה'" וכמרו"ל (תניגה טו, א) "יצתה ב"ק ואמרה שובו בנים שובבים". ובכ"י ויום ג"פ אומרת כו' (ברכות ג, סע"א) וראה לקו"ל במדבר (ו, ג), שה"ש (כו, א): שאין אדם עושה מאומה מצ"ע.

(29) ראה ברכות לד, ב.

(30) ואף שבנוגע לתשובה נאמר (איוב יא, ו) "כפלים לתושי" (וראה אגה"ת פ"ט): כפול ומכופל) — הרי מוכרח לומר שאין הכוונה רק כפלים, ע"פ מרו"ל (שמו"ר רפמ"ו) על פסוק זה: "בלוחות הראשונות שלא היו אלא עשרת הדברות לבד, ובלוחות השניים אני נותן לך שיהא בהם הלכות מדרש ואגדות", שזהו הרבה יותר מכפלים — אלא הכוונה ב"כפלים": כעין שם המושאל לבחי' בל"ג.

ובכח זה ישראל מברכים את החדשים י"א פעמים בשנה, היינו שמלבד שמברך את חודש תשרי, גם כלול בברכת הקב"ה זה שבני יוכלו לברך את שאר החדשים בכח עצמם.

(23) ובהיותו חלק מההשפעה עצמה יומ"ק הלשון "ויחזור ויתן" — חזרה לא רק בנתינה, כ"א גם בדבר הניתן.

(24) יומא פו, ב. וראה תניא פ"ז.

(25) להעיר ממרו"ל (סנה' גט, ב. תקו"ו תמ"א) אין דבר טמא יורד מן השמים; (ב"ר פנ"א, ג) אין דבר רע יורד מלמעלה.

(25*) ראה לקו"ת פקודי (ו, רע"א).

(26) וכן ע"י הנסיונות (ראה ד"ה אחרי בסו"ס סהמ"צ להצ"צ).

(27) ויומחק ע"י מרו"ל (ברכות לג

כו' ובחילא סגי' ¹¹.

נת הכח מלמעלה לעבודת ה' ¹² בב' סוגי העבודה הנ"ל: עבודת הצדיקים ("יתן") ועבודת הבע"ת ("ויחזור ו' יתן").

ו. ואף שענינים אלו (ההשפעה מלמעלה; עבודה בכח עצמו) ישנם בכללות גם בעבודת הצדיקים עצמם, ובכל יום ויום:

ז. ע"פ כל הנ"ל יתבאר עוד ענין, והוא — שעד הברכה הלזו שע"י יצחק איננו מוצאים שמי שהוא יכרך בנוסח של "ויתן לך האלקים גו'": עד אז לא הייתה עדיין האפשריות וההזדמנות לעבודת התשובה כמו ש' היא אצל בני' ¹³: אברהם אבינו הלא ה' צדיק גמור, ובנ"א שקדמוהו ¹⁴, הרי אינם בגדר בני' ¹⁵; ואף שישמ' עאל, בנו של א"א חזר בתשובה ¹⁶ — לא הייתה בבחי' התשובה של האיש הישראלי (שמוכנה: הוא שחטא, ו' אעפ"כ בעת שחטא "ישראל הוא" ¹⁷,

תחלתה של עבודת היום הוא "מודה אני לפניך כו'" שענינה הודאה על ההשפעה מלמעלה — "שהחזרת בי נשמתי בחמלה", וגם אח"כ הרי תומ"י הוא מתפלל תפילתו (כמרו"ל ¹⁸: "תפיר לתי שתהא סמוכה למטתי"), דהיינו שמבקש מהקב"ה שישיפע לו כל ה' ברכות וההשפעות מלמעלה; ומכיון שהוא מברך עליהן בשם ומלכות, בודאי שהקב"ה ממלא בקשתו ומש' פיע' לו ¹⁹ — הרי שראשיתה של עבודת היום שלו שייכת לקבלת ה' השפעות מלמעלה, ואין בזה עדיין עבודתו בכח עצמו; אמנם לאח"י מתחלת העבודה בכח עצמו, בלימוד התורה וקיום המצות, שהו"ע "כמעין המתגבר" —

מ"מ, בפרטיות, הנה גם עבודה זו של הצדיקים בלימוד התורה וקיום המצות (במשך כל היום), מכיון ש' מקיים בזה מה שציווהו (שזהו גם השפעה ונתינת כח מלמעלה), אין זה אמיתית העבודה בכח עצמו, שאינה אלא בעבודת התשובה.

ועפ"י י"ל שבהברכה ליעקב "יתן ויחזור ויתן" כלולות לא רק השפעות עליונות מלמעלה בענינים גשמיים ורוחניים (ובב' הפרטים: (א) קבלת ההשפעה עצמה; (ב) שיוכל לנצלה בכח עצמו), כ"א גם ההשפעה ונתי'

(33) ואף ש"הכל ביד שמים חוץ מ' יר"ש" — הרי מבואר (לקו"ת במדבר טו, א) בענין "מי יתן וה' לבבם גו'" שמצד דרגת "מי" (שלמעלה מבחי' "שמים") נמשך הכח גם ליר"ש.

(34) וחילוק גדול בין התשובה של בני' לשל אוה"ע — ראה לקו"ש ח"ג ע' 981 הערה 10. ח"ו ע' 53 ואילך.

(34*) שהרי קין ואדה"ר עשו תשובה (ב"ר ספכ"ב).

(35) משא"כ בנוגע לאברהם הרי ישנן דעות שה' לו דין של בני' (ראה פרשת דרכים דרך האחרים דרוש ראשון, וראה לקו"ש ח"ה ע' 143 ואילך); ואפילו לה' דעות שה' לו דין ב"נ, עכ"ז הרי יש לו שייכות וכו' לעבודת בני', וכדמוכח ממה שאמרו רז"ל (ע"ז ט, א) שמאברהם הותחלו השני אלפים תורה (וראה תו"א לך יא, ב) שממנו הותחלה בחי' התיקון בדוגמת מ"ת, וגם מזה ש"מעשה אבות סימן לבנים" (ראה ב"ר פ"מ, ו. רמב"ן בראשית יב, ו. אוה"ת ר"פ לך).

(36) פרש"י ח"ש (כה, ט).

(37) סנה' מד, א.

(31) וח"א (קכט, סע"א ושם) עיי"ש. ולהעיר מלקוטי לוי יצחק שם.

(31*) ברכות ה, ב.

(32) כמבואר באגה"ת (פי"א).

לך" — כי רצה להמשיך עליו את הכח לתשובה " (אבל יעקב, שהוא איש תם — הרי עבודת הצדיקים עבודתו).

אבל באמת גם ברכה זו שייכת רק ליעקב, כי גם עבודת התשובה ב־פנימיותה ועצמיותה לא תתכן אלא ביעקב " ובניו ".

ה. עפ"י המבואר לעיל יובן מ"ש בספרי שראה יצחק ביהמ"ק בבנינו, בחורבנו, וכמו שהוא בנוי ומשוכלל לעת"ל: ביהמ"ק בבנינו הראשון (שלא קדמו החורבן) הו"ע עבודת הצדי-

והוא ששב בתשובה) כי עליו ארז"ל "אברהם יצא ממנו ישמעאל", שיצא ופירש ממנו, וכיון שכן, הרי בתשובתו אינו הוא עצמו ששב, אלא כאילו מציאות אחרת.

משא"כ בעת הברכה אשר בירך יצחק כבר באה האפשרות לענין ה"תשובה — בבנו, בעשו, שאע"פ שגם בו נאמר "יצחק יצא ממנו עשו" בכ"ז ביארו חז"ל "אופן יציאתו שהי' "ישראל מומר" ותשובה שפיר שייכת לו ".

ובזה גם יומתק מה שרצה יצחק לברך את עשו " (בברכה זו דו"ת)

(45) וע"פ משנת" (בהערה 43) שענין התשובה שייך ליצחק דוקא, יומתק ה"ינה של תורה" ופרש"י (ח"ש כה, יא): "אעפ"י שמסר הקב"ה את הברכות לאברהם נתיירא לברך את יצחק מפני שצפה את עשו יוצא ממנו", ולכאורה, הרי גם יצחק ידע ענינו של עשו, ואעפ"י רצה לברכו, כדי להמשיך עליו אור עליון, ולמה נתיירא אברהם להמשיך עליו אור עליון (עד ש' בשביל זה לא רצה לברך גם את יצחק)? אמנם עפ"י מ"ש בפנים שיצחק רצה לברך את עשו בעבודת התשובה — והרי זה שייך ליצחק דוקא (כבהערה 43) — מובן שאי"ז ענינו דאברהם, שעבודתו היתה בקו החסד.

(46) ואף שב"ותן לך גו" כלולה גם עבודת הצדיקים כנ"ל (שאינה שייכת לעשו, לכאורה) — הרי מובן שגם בעבודת ה' תשובה צ"ל כלולה עבודת הצדיקים (קיום התומצ"ז וכו') כלהלן (סעיף ט). ועפ"י יומתק זה שבכתוב מסורש רק "יתן" בוא"ו המוסיף, הנתינה השני — כי לפי סברת יצחק שזה עשו, הרי עבדות הצדיקים רק כלולה בעבודת התשובה; אבל הפ"י בזה הוא "יתן ויחזור ויתן", ב' הענינים, כי לפי האמת ה' יעקב, ולו שייכים ב' העבודות.

(47) ולר"שא דעשו" ראה ביאורו כתו"א (תולדות כ, ב) ובאוה"ת (שם ע' קנו).

(48) וראה לקמן ע' 88 ואילך.

(38) פסחים נו, א. ויק"ר פל"ה, ה. ספרי דברים ו, ד. שם לב, ט.

(39) ראה אוה"ת וירא צג, ב.

(40) קדושין יח, א.

(41) דבישמעאל כתיב (וירא כא, י) "לא יירש בן האמה הזאת עם בני עם יצחק", משא"כ בנוגע לעשו שנאמר בו כי יירשה לעשו נתתי (קדושין שם). ועוד דכתיב (שם, יב) "ביצחק יקרא לך זרע", וארז"ל ע"ז (נדרים לא, א. סנה' נט, ב) "ולא כל יצחק", הרי שהוא נכלל ביצחק. וי"ל טעם החילוק ביניהם, ע"פ מ"ש בכתוב זה עצמו: "בן האמה הזאת", מד שא"כ עשו שהי' בן רבקה. וראה בארוכה לקו"ש חט"ו ע' 192 ואילך.

(42) ולהעיר ורישא דעשו בעטפו יד"ח (לאחר שרצה למנוע דבר טוב (קבורת יעקב במערת המכפלה)) ונמצא במערת ה' מכפלה (תרגום יב"ע ויחי ג' יג), וראה לקמן הערה 47. ובארוכה — לקו"ש שם.

(43) וע"פ משנת"ל שעבודת התשובה היא בבחי' בלג", בחי' הגבורה האמיתית (ראה לעיל הערה 21), י"ל עוד טעם למה הותחל ענין התשובה מיצחק דוקא, כי ענינו של יצחק הוא קו הגבורה.

(44) מתאים עם המבואר בתו"א ובתו"ח (פרשתנו) שכונת יצחק היתה להמשיך עליו אור עליון, ועי"ז יתברר — כי גם הכח לתשובה נמשך מדרגא עליונה זו.

ז.א. מרגיש איך שמצבו, הנהגתו ומעשיו כפי שהם עד עתה, אינם כדבעי, ומוכרח לשנותם, ז.א. לבטל את מציאותו וצירורו הקודם בכדי להתחיל עבודה חדשה, להעשות מציאות חדשה.

וזהו"ע "שדה תחרש": "תחרש", ענינו "דמרפי ארעא"⁴⁴, היינו שמבטל המציאות שהי' לפני זה — והרי זהו"ע עבודת התשובה.⁴⁵

ולכן מרומז "ביהמ"ק בחורבנו", המורה על עבודת התשובה, בענין "שדה תחרש", כי בזה מתבטאת כללות עבודת התשובה.

ט. אמנם מובן שתכלית המרירות והתשובה הוא בכדי שעיי' יתעלה אח"כ בעבודתו, בקיום התומ"צ בפומ' ביתר זהירות ובתוספות חיות. — דהרי אפ"ל שיתמרמר באמת על הנהגתו הקודמת, ויתעורר בתשובה אמיתית, ואעפ"כ ישאר גם להבא במצבו הקדום בנוגע לעבודתו ב"תומ"צ, יהי' גם אח"כ מושקע בעניני משא ומתן וכו' כמקודם [ועד"ז אפ"ל גם במי שהתשובה שלו היא בדרגא נעלית: שלאחרי ההתעוררות כו' עבד דתו בתומ"צ תהי' כבעבר, מבלי ש"תורגש תנועת התשובה].

ולזה ממשיך ומוסיף "שראה אותו (הביהמ"ק דלעתידי) בנוי ומשוכלל", היינו שבברכתו כלולה אמיתית ושלימות ענין התשובה — תוצאותי' ה' טובות והנעלות בקיום התורה ומצות באופן משוכלל ובחיות נוספת, שזה מרומז דוקא בביהמ"ק השלישי של אחרי החורבן.

קים יי, ישר הולך וכו'; משא"כ ביהמ"ק בחורבנו ואח"כ שוב בבנינו ושיכלולו לעת"ל הוא כענין עבודת התשובה שלאחרי הירידה והחורבן.⁴⁶ ויובן מה שגם ראיית ביהמ"ק בחורבנו באה בהקדמה לברכה זו, כי היא מתאימה עם כוונת הברכה, ש"הקב"ה יתן ויחזור ויתן" ההשפעה ונתינת כח הן לעבודת הצדיקים והן לעבודת הבע"ת.

ומוסבר ג"כ למה נרמז "ביהמ"ק בחורבנו" דווקא בתיבות "כריח שדה", המרמזות ל"ציון שדה תחרש", ולא בענין הקרוב יותר לתוכנו של חורבן: כללות ענין התשובה באה ע"י ה"מרירות ולב נשבר, ע"י שמרגיש איך ש"רע ומר עוזב את ה'"⁴⁷, נשבר לבו בקרבו ומתמרמר ומתחרט על מעשיו הקודמים ומתעורר בתשובה שלימה על העבר וקבלה טובה על להבא.

[וכן הוא גם במדריגה הנעלית של תשובה דצדיקים, בבחי' "והרוח תשוב אל האלקים אשר נתנה"⁴⁸ — דהרי גם צדיק גמור הוא בבחי' "יש מי שאהב"⁴⁹, ובמילא גם עבודת התשור בה שלו היא תוצאה מההרגש ד"רע ומר עוזב"].

49) ולכן מרומז בתיבת "בני", הו"ע האהבה (תניא פמ"א), והרי זוהי בעיקר עבודת הצדיקים.

50) ולכן "גדול יהי' כבוד הבית הזה האחרון מן הראשון" (תגי ב, ט) שקאי על ביהמ"ק השלישי (זחא כח, א — ובש"ס דילן (כ"ב ג, סע"א ואילך) שקאי על בית המקדש השני, וראה בזה בלקו"ש ח"ט ע' 28 הערה 29) — כי הוא בדוגמת מעלת בע"ת על צדיקים כנ"ל (סעי' ה).

51) לשון הכתוב ירמי' ב, ט.

52) ראה לקו"ת ר"פ האוינו.

53) תניא מל"ה (מר, כ).

44) פרש"י שבת עג, ב ד"ה משום.

45) לקו"ת מסעי צו, ד, האוינו עה,

ד. שה"ש לה, ד.

— מכיון שעיקר הברכה ליעקב הוא שיתברך בעבודת התשובה, הקשורה בענין המרירות, שהו"ע הדין והצמצום — שם אלקים⁵⁸.

אמנם אי"ז בחי' „אלקים” סתם, כ"א „האלקים” בה"א הידיעה, שהו"ע הידיעה והגילוי הבא לאחר ההעלם והצמצום — שהו"ע עבודת התשובה שבאה לאחר הריחוק, והוא הכנה ל- גילוי הענינים עליהם נאמר עין לא ראתה אלקים זולתך⁵⁹, שיתגלו לעת"ל בביאת משיח צדקנו.

(משיחת ש"פ תולדות, תשכ"ד)

אמנם, מאידך גיסא: בכדי שתוצאות התשובה תהיינה כדבעי, כנ"ל, צ"ל התשובה באופן הנעלה והמתאים לתכ"ליתה, היינו שגם בהמרירות ובתשובתו תורגש כוונתה ותכליתה בקיום התומ"צ דלהבא⁶⁰ — ולכן גם תוצאות התשובה מרומזות בהתיבה „שדה (תחרש)”⁶¹:

כלומר, אין תכליתה של התשובה הענין ד"תחרש" שבה (המרירות וה- ביטול), כ"א ענין ה"שדה", העומדת ומיועדת לזריעה, צמיחה והבאת פירות — קיום התומ"צ שלאח"כ.

י"ד. ועפי"ז גם יובן מה שנאמר בברכה זו שם אלקים ולא שם הוי'

58) ועוד י"ל, ע"פ משנת"ל (הערה 21) שאמיתית ענין הכל"ג הוא כקו ה' גבורה — לכן הברכה לענין התשובה, שהיא בחי' בל"ג, באה מבחי' „האלקים”. וראה תו"א ס"פ תולדות.

59) ראה ברכות (לד, ב) די"ל דלר' אבוהו לבע"ת נאמר. וראה המשך הס"ו ע' יו"ד ואילך.

56) ע"ד המבואר (ראה לקו"ש ח"ג ע' 990) בענין „נכנס בשלום ויצא בשלום” (חגיגה יד, ב. ירושלמי שם פ"ב ה"א) — שאפשריות היציאה בשלום היא דוקא אם הכניסה בשלום, היינו שנרגש בהכניסה ש- תכליתה — היציאה.

57) ועפי"ז יומתק מה שכפשוטו „אשר ברכו ה'" קאי על ה"שדה" שעלי דרז"ל „תחרש”.

ו י צ א

מאחר דבין אברהם ובין יצחק נשבעו לאבימלך, ולא חששו לזה שנתעכבה כניסתם של בני לא"י ע"י השבועה, והם לא יצאו מהמקום בו גר אבימלך כדי שלא יצטרכו לישבע לו — למה דוקא יעקב הוא שיירא לישבע לאבימלך ולכרות ברית עמו, עד שבשביל כך יצא מבאר שבע — "מבארה של שבועה" זו?

וכן קשה לאידך גיסא: איך יתכן שאברהם ויצחק נשבעו לאבימלך מבלי לחשוש להעכבת כניסתם של בני לארץ?

ב. והביאור: מצינו דחלוקה דרגת מעלתם של אברהם ויצחק לדרגת מעלתו של יעקב אשר עפ"י יבואר ג"כ הפרש יסודי שבין עבודתם של אברהם ויצחק לזו של יעקב:

"אברהם — יצא ממנו ישמעאל, יצחק יצא ממנו עשו", היינו שיש מעאל ועשו, אף שהיו בני אברהם ויצחק, בכ"ז "יצאו" משייכותם לאבֹהֶם

א. עה"פ ויצא יעקב מבאר שבע וגו' איתא במדרש: "מבאר שבע — מבארה של שבועה, אמר (יעקב) שלא יעמוד עלי אבימלך ויאמר השבע לי כשם שנשבע לי זקנך, ונמצאתי משהא בשמחת בני ז' דורות" — שהיות ואברהם נשבע לאבימלך וע"י השבועה עכב את כניסתם של בני לא"י ז' דורות, כמבואר במדרש פ' וירא: [כי מאברהם עד כיבוש ארץ סיחון ועוג ע"י משה רבינו עברו ז' דורות], ויצחק גם הוא נשבע לאבימלך ועי"ז עכבם עוד דור אחד [כי מיצחק עד כיבוש הארץ ע"י יהושע עברו ג"כ ז' דורות, ונמצא שנתעכבה כניסתם בעוד דור אחד לאחריו הו' דורות מאברהם], לכן חשש יעקב שמא יצטרך גם הוא לישבע לאבימלך ועי"ז תתעכב כניסתם של בני לא"י ("ז' דורות", ז.א. עוד) דור נוסף.

וצריך להבין:

- (1) ב"ר פס"ח, ז.
- (2) שם פנ"ד, ז.

(3) כפי' הבי' במתנות כהונה שם פס"ח, דלפי' האי' (שיצחק לא עכבם כלל כי "לא נשבע מחדש רק אמר לו השבועה הקדומה שהיא בינותינו מאביך תהא בינותינו אל חפר אותה" ויעקב ה" מתירא שיעכבם עוד ז' דורות) קשה:

(א) למה לא ה"י יכול גם יעקב לחדש את שבועת אברהם כפי שעשה יצחק? ובפרט לפי לשון המדרש: ויאמר (אבימלך) השבע לי כשם שנשבע לי זקנך.

(ב) במדרש בראשית זוטא שם הגירסא היא: "כשם שנשבע לי זקנך ואביך", מזה מוכח שגם יצחק עכבם עכ"פ דור אחד, ואבימלך רצה שיעקב יעשה ג"כ כפי שעשה יצחק.

(4) ביפ"ת פי' שלא בשביל זה יצא, שהרי ה"י מוכרח לצאת מפני עשו ובשביל מצות אביו ואמו, אלא שאגב זה הרויח עוד כי נמלט מבארה של שבועה. אבל ממה שבב"ר שם מביא פי' "מבארה של ברכות" בידו עם פי' זה, משמע שכמו שלפי הפי' "מבארה של ברכות" הרי בש"ביל זה יצא, כ"ה ג"כ לפי' "מבארה של שבועה", וכמו שמשמע במ"כ שם, וכפ"ש טוט לשון המדרש. ואי"ז סתירה למשמעות הכתובים שיצא מפני עשו וכו' כי אפ"ל שיצא מחמת כמה טעמים, וכא"ר מהם דיו. (5) ויק"ר פל"ו, ה. פסחים גו, א. ספרי רברים ו, ד. שם לב, ט.